

РЕЦЕНЗІЯ

на монографічне дослідження професора кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Вікторії Вікторівни Бабаніної «Механізм створення та реалізації кримінального законодавства України»

Віталій КУЗНЕЦОВ - доктор юридичних наук, професор, професор спеціальної кафедри № 2 Інституту Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Питання створення та реалізації кримінального законодавства України в науці кримінального права було предметом дослідження багатьох вчених, що відображено в численних дисертаційних, монографічних та інших наукових працях. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, учені не зробили уніфіковану позицію щодо поняття, ознак, змісту, співвідношення кримінального закону та кримінального законодавства, кримінального права й кримінального закону, кримінального права і кримінального законодавства. Залишилося дискусійним і питання чіткого розмежування між джерелами кримінального права та джерелами кримінального законодавства. Не дістали належного висвітлення в науці кримінального права питання щодо гармонізації чинних міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, з національним кримінальним законодавством у сфері правового забезпечення прав і законних інтересів людини та громадянина. Не розкрито механізм створення кримінального законодавства України як при ратифікації, підписання, прийняття, затвердження міжнародного договору або приєднання до нього (які стосуються забезпечення охорони суспільних відносин від злочинних посягань або регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з учиненням злочину), так і в процесі створення Конституції України, КК України й законів, які вносять зміни до них. Немає уніфікованої позиції щодо тлумачен-

ня понять кримінально-правового регулювання, механізму реалізації кримінального законодавства та їх елементів (норми кримінального права, юридичного факту, кримінально-правових відносин, суб'єктів реалізації кримінального законодавства, актів його реалізації тощо). Не сформовано єдиної концепції щодо визначення елементів механізму реалізації кримінального законодавства, а також їх кількісного та якісного складу.

Вирішення зазначених питань є вагомим внеском у науку кримінального права, а також нормотворчу та правозастосовну діяльності. Виконанню покладених завдань і присвячене монографічне дослідження В. В. Бабаніної «Механізм створення та реалізації кримінального законодавства України», в якому висвітлено сучасний стан наукової розробленості окресленої проблематики; проаналізовано генезу кримінального законодавства України; розкрито співвідношення кримінального права та кримінального закону, кримінального закону та кримінального законодавства, кримінального права та кримінального законодавства; досліджено систему кримінального законодавства та її складові елементи; проаналізовано механізми створення та реалізації кримінального законодавства, їх зміст, сутність, елементи.

Монографія В. В. Бабаніної складається з чотирьох розділів, кожен з яких вказує на окремі етапи дослідження.

У першому розділі «Загальні засади дослідження механізму створення та реалізації

кримінального законодавства України» проведений аналіз наукової та навчальної літератури, в якій висвітлено різні аспекти створення та реалізації кримінального законодавства України, що обумовлює необхідність проведення окремого комплексного монографічного дослідження механізму створення та реалізації кримінального законодавства України. Результатом такого дослідження є вироблення концептуального бачення розв'язання наукової проблеми щодо розроблення цілісного механізму створення та реалізації кримінального законодавства України. Дисертанткою окреслено систему методів, які доцільно використовувати під час дослідження механізму створення та реалізації кримінального законодавства України. Крім того, авторкою було вивчено генезу кримінального законодавства України, розвиток якого було поділено за критерієм чинності джерел кримінального законодавства на такі періоди: 1) період Лаврентіївських літописів; 2) період міжнародних договорів з Візантією (X ст.); 3) період Руської Правди (1017–1054); 4) період княжих уставів й уставних грамот (Устав князя Володимира Святославовича про десятини, суди та людей церковних (XII ст.), Устав князя Ярослава про церковні суди (середина XII ст.), Новгородський устав великого князя Всеволода про церковні суди, людей і мірила торгів (1136), Смоленські уставні грамоти (1136-го, 1150 року), Уставна грамота володимир-волинського князя Мстислава Даниловича (1289); 5) період Псковської (1397) і Новгородської (XV ст.) судних грамот; 6) Судебники 1497-го і 1550 років; 7) період Стоглава 1551 року; 8) період статутів Великого князівства Литовського (1529-го, 1566-го, 1588 років); 9) період Соборного уложення 1649 року; 10) період писаного та звичаєвого кримінального права козацької держави 1648–1654 років; 11) період Артикулу військового 1715 року; 12) період «Прав, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року (проект); 13) період наказу комісії про складення проекту нового уложення Катерини II 1767 року (проект); 14) період «Уставу благочиння, або поліцейського» 1782 року; 15) період Кримінального уложення 1813 року (проект); 16) період Зводу законів 1832 року (Уголовне уложення);

17) період Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року; 18) період Статуту про покарання, що накладаються мировими судьями, 1864 року; 19) період Уложення про покарання кримінальні та виправні у редакціях 1866-го та 1885 року; 20) період Кримінального уложення 1903 року; 21) період КК УСРР 1922 року; 22) період КК УСРР 1927 року; 23) період КК УРСР 1960 року; 24) період проєктів КК України 1993–2001 року; 25) період КК України 2001 року.

Висвітлено співвідношення кримінального права та кримінального закону, кримінального закону та кримінального законодавства, кримінального права та кримінального законодавства.

У другому розділі монографії «Система кримінального законодавства України» проаналізовано систему кримінального законодавства України та її елементи. Авторкою обґрунтовано, що системою кримінального законодавства слід вважати сукупність взаємопов'язаних елементів структури кримінального законодавства, які ґрунтуються на принципах кримінального законодавства, спрямовані на реалізацію завдань КК України. Її структурними елементами визнано елементи структури кримінального законодавства (Загальна та Особлива частини, розділи, статті, прикінцеві та перехідні положення); принципи кримінального законодавства; джерела кримінального законодавства. Запропоновано систему принципів кримінального законодавства: законності; рівності всіх перед законом; справедливості; гуманізму; винної відповідальності; недопущення подвійного інкримінування; відповідності призначеного покарання суспільній небезпеці фактично вчиненого діяння; невідворотності кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового характеру. Джерелами кримінального законодавства України дисертанткою було визнано Конституцію України, КК України, закони України про кримінальну відповідальність та міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Третій розділ «Механізм створення кримінального законодавства України: характеристика елементів» присвячено вивченню змісту та сутності механізму створення кри-

мінального законодавства України. Авторкою сформовано поняття цього механізму під яким слід вважати діяльність суб'єктів законотворення, спрямована на кримінально-правове регулювання та охорону суспільних відносин, яка реалізується через відповідну процедуру в системі кримінального законодавства України. Процес створення Конституції України, КК України, законів України про кримінальну відповідальність та надання згоди Верховною Радою України на обов'язковість для України міжнародних договорів віднесено до процесу створення кримінального законодавства України. Окреслено та охарактеризовано коло суб'єктів механізму створення кримінального законодавства України.

У четвертому розділі монографії «Механізм реалізації кримінального законодавства: поняття, сутність, структура та зміст елементів» окреслено зміст поняття механізму реалізації кримінального законодавства України під яким слід розуміти як сукупність процесів (система або метод чи спосіб) закріплення в кримінально-правових нормах прав й обов'язків суб'єктів кримінально-правових відносин у формі дотримання, виконання, використання та застосування. Визначено, що базовими елементами цього механізму є: кримінально-правові відносини; юридичні факти, що їх породжують; кримінально-правові норми; суб'єкти реалізації кримінального законодавства; акти реалізації (застосування) кримінально-правових норм. Доведено, що механізм реалізації кримінального законодавства включає в себе такі складові: нормативну – охоплює положення закону про кримінальну відповідальність, які визначають поведінку суб'єктів реалізації кримінального законодавства; інструментальну – становить сукупність кримінально-правових засобів, методів і способів, за допомогою яких відбувається реалізація кримінального законодавства; суб'єктну – суб'єкти, що беруть участь у різних формах реалізації кримінально-правових норм; функціональну – відображає динамічний взаємозв'язок та взаємодію структурних елементів механізму реалізації кримінального законодавства.

Дисертанткою вдало сформовано коло суб'єктів реалізації кримінального законо-

давства України, які виокремлено в чотири групи: 1) уповноважені державні органи; 2) особи, які вчинили суспільно небезпечні діяння; особи, які вчинили діяння за обставин, що виключають його злочинність; юридична особа від імені та в інтересах якої вчинено злочин її уповноваженою особою; 3) потерпілий; 4) інші особи. Обґрунтовано доцільність законодавчого закріплення кримінально-правового поняття «потерпілий» в КК України. Авторкою встановлено, що реалізація норм кримінального законодавства України здійснюється у чотирьох формах: дотримання – правомірна пасивна поведінка суб'єктів щодо непорушення кримінальних заборон; виконання – правомірна активна поведінка суб'єктів, щодо обов'язкового виконання законодавчих приписів; використання – активна поведінка суб'єктів кримінально-правових відносин, яка реалізується шляхом здійснення їх суб'єктивних прав і обов'язків; застосування – фактичне втілення приписів кримінально-правових норм у суспільні відносини, що здійснюється владним суб'єктом кримінальних правовідносин (державою) шляхом правомірної поведінки уповноважених нею органів щодо кваліфікації вчиненого діяння та визначення правових наслідків для особи, яка його вчинила.

Можна дійти висновку, що під час роботи над монографією авторка опрацювала значний масив літератури не лише з кримінального права, а й з теорії права, міжнародного, конституційного, адміністративного та цивільного права, кримінального процесу. Дисертантка на належному науковому рівні аналізує теоретичний і нормативно-правовий матеріал, формулює обґрунтовані висновки, застосовує різні методи наукового пізнання, веде коректну наукову дискусію.

Загалом, монографія В. В. Бабаніної «Механізм створення та реалізації кримінального законодавства України» є вельми актуальною на сучасному етапі розвитку кримінального права та законодавства України. У зв'язку із цим, вказане дослідження є помітним внеском у кримінально-правову доктрину України та може бути корисним як для фахівців у галузі кримінального права, так і для практичних працівників.